

**SARAH
WINMAN**

TOEN GOD
EEN KONIJN
WAS

***Toen God een konijn was* is een roman over een zus en een broer. Een roman over een kindertijd, over opgroeien, familie, en alle triomfen en tragedies die daarbij horen. Maar bovenal is het een roman over de liefde in al haar vormen.**

‘Deze sprankelende roman laat je lachen en huilen tegelijk.’ – JAN

‘Winmans stijl houdt het midden tussen die van John Irving en Curtis Sittenfeld, met volzinnen die zingen en zwieren, heerlijk excentrieke personages en grote levensthema’s die lichtvoetig aan bod komen, maar waarvan een droevige ondertoon voelbaar is. Een onweerstaanbare roman.’ – HAPPINEZ

‘Droevig maar ook hilarisch en licht verslavend.’ – FLOW

‘Een hartverwarmend boek [...] een ode aan het leven.’

– DE TELEGRAAF

‘Winman gaat grote, dramatische thema’s niet uit de weg. En toch is dit een optimistisch, zelfs vrolijk boek.’

– DE GOOI- EN EEMLANDER

Sarah Winman groeide op in Essex, Engeland. Ze werkte als acteur voor ze debuteerde met de roman *Toen God een konijn was*. Daarna verschenen van haar *Het laatste jaar van Marvellous Ways* en *De blikman*.

www.uitgeverijjorlando.nl

Toen God een konijn was

Vertaald uit het Engels door Miebeth van Horn

uitgeverij
ORLANDO

© 2011 Sarah Winman

Oorspronkelijke titel *When God was a Rabbit*

Oorspronkelijke uitgever Headline Publishing Group
Limited, Londen

Nederlandse vertaling © 2012/2020 Uitgeverij Orlando bv,
Amsterdam en Miebeth van Horn

Omslagontwerp Joyce Zethof

© Foto auteur Patricia Niven

Zetwerk Pre Press Media Groep, Zeist

ISBN 978 94 93081 80 2

NUR 302

www.uitgeverijorlando.nl

Voor papa

Ik heb mijn leven in twee helften opgedeeld. Niet dat er echt een Ervoor en een Erna was, want er ontbrak iets wat voldoende waarde of gewicht had om zo'n bombastische transformatie te rechtvaardigen. Het had meer weg van boekensteunen die een stel lusteloze jaren vol leeghoofdig gemijmer bijeenhielden – het soort verloren, platgeanalyseerde jaren die de meeste mensen wel kunnen plaatsen –, de jaren dat je nog net een tiener bent, of een vroege twintiger, de tijd dat de jas van de volwassenheid je nog niet echt past. Die loze jaren waar ik geen tijd aan ga verspillen om me ze te herinneren.

Als ik foto's uit die jaren bekijk, zie ik mijzelf, met op de achtergrond bijvoorbeeld de Eiffeltoren of het Vrijheidsbeeld, of tot mijn knieën in het zeewater, terwijl ik lachend sta te zwaaien, maar nu weet ik dat die ervaringen stuk voor stuk gekleurd werden door de desinteresse die zelfs regenbogen grijs deed lijken.

In die hele periode kwam zij niet voor, en ik besef dat ze de kleur was die ontbrak. Zij omklemde de jaren aan weerszijden van dat wachten en hield ze omhoog als bakens, en toen ze op die koude ochtend in januari in de klas verscheen, was het net of ze zelf Nieuwjaar was – iets wat een belofte vormde van wat zich daarachter bevond. Maar ik was de enige die dat zag. Anderen waren vaak zo erg gevangen in conventies dat ze haar op zijn best lachwekkend en op zijn slechtst bespottelijk vonden. Ze was afkomstig uit een andere wereld, en ze was anders. Maar inmiddels was ik in het geheim zelf ook anders. Zij was het ontbrekende stukje; de aanvulling bij mijn spel.

Op een dag richtte ze zich tot mij en zei: ‘Moet je opletten,’ waarop ze een nieuwe munt van vijftig penny uit haar onderarm trok. Ik zag een randje uit haar huid omhoogsteken alsof het een nietje was. Ze plukte hem niet uit de lucht of uit haar mouw – dat had ik allemaal al eens eerder gezien – nee, ze trok hem echt uit haar huid en liet een bloederige schram achter. Twee dagen later was de schram verdwenen, maar de munt zat nog steeds in haar zak. Dat is het deel van het verhaal waar niemand me ooit gelooft. De datum op de munt was vreemd. Die was achttien jaar later, 1995.

Die goocheltruc kan ik niet verklaren, evenmin als haar plotselinge bedrevenheid op de piano, die eigenaardige ochtend in de kerk. Ze had geen enkel onderricht genoten in dit soort vrijetijdsbesteding. Het leek of ze eenvoudig door het te willen haar geest talent opdrong en of ze op pure wilskracht kans zag een plotselinge en voorbijgaande bedrevenheid aan den dag te leggen. Ik zag het allemaal gebeuren en verwonderde me. Maar die ogenblikken waren alleen voor mijn ogen bestemd: ze waren een soort bewijs, om te maken dat ik haar geloofde als de tijd daar was.

DEEL I

1968

Ik besloot deze wereld te betreden op het moment dat mijn moeder uit de bus stapte na een weinig productief winkeluitstapje naar Ilford. Ze was erheen gegaan om een lange broek te ruilen, en afgeleid door mijn heen-en-weergeschuif slaagde ze er niet in te kiezen tussen een spijkerbroek met lapjes erop en een fluwelen broek met uitlopende pijpen, en uit angst dat ik straks nog in een warenhuis ter wereld zou komen, ging ze wankel op weg terug naar het veilige terrein van haar eigen postcode, waar haar vliezen braken op het moment dat de hemelen zich openden. Op de wandeling van zeventig meter terug naar ons huis vermengde haar vruchtwater zich met de decemberregen en kolkte het door de goot omlaag totdat de cyclus van het leven op gedenkwaardige en dichterlijke wijze, zou je kunnen zeggen, rond was.

Ik werd ter wereld gebracht door een verpleegkundige die eigenlijk geen dienst had, in de slaapkamer van mijn ouders, op een dekbed dat ze in een loterij hadden gewonnen, en na een snel verlopen reeks weeën van tweeëntwintig minuten kwam mijn hoofd tevoorschijn, terwijl de verpleegkundige ‘Persen!’ schreeuwde, en mijn vader ‘Persen!’ schreeuwde, en mijn moeder perste, en daar glipte ik moeiteloos dat beroemde jaar binnen. Het jaar dat heel Parijs de straat opging. Het jaar van het Tet-offensief. Het jaar dat Martin Luther King zijn leven verloor voor een droom.

Maandenlang leefde ik in een stille wereld van vervulde behoeften. Gekoesterd en aanbeden. Tot de dag dat de melk van mijn

moeder opdroogde, om plaats te maken voor de golf verdriet die haar overspoelde toen ze vernam dat haar ouders op wandelvakantie in Oostenrijk waren omgekomen.

Het stond in alle kranten. Een volkomen idioot ongeluk, dat zevenentwintig toeristen het leven kostte. Een grofkorrelige foto van een verwrongen bus die als een hangmat tussen twee dennen geklemd zat.

Slechts één persoon overleefde de botsing: de Duitse gids, die op dat moment een nieuwe skihelm aan het uitproberen was geweest – het ding had hem blijkbaar het leven gered – en vanuit zijn ziekenhuisbed in Wenen de televisiecamera in keek, terwijl hij een nieuwe dosis morfine kreeg toegediend, en zei dat het weliswaar een tragisch ongeluk was geweest, maar dat ze net hadden gegeten en dus gelukkig waren gestorven. De traumatische ervaring om in die rotsachtige kloof omlaag te storten had blijkbaar zijn geheugen gewist, of misschien was de klap echt wel zachter aangekomen dankzij een maag vol *Knödel* en strudel; daar zouden we nooit achter komen. De televisiecamera bleef op zijn bont en blauwe gezicht gericht in de hoop op een kort moment van meelevende helderheid voor de ongelukkige families thuis, maar dat kwam niet. De rest van mijn tweede levensjaar tot ver in mijn derde jaar bleef mijn moeder diepbedroefd. Ze had geen verhalen die ze zich kon herinneren, geen verhalen over de eerste stapjes en geen grappige eerste woordjes, geen gebeurtenissen die een voorafschaduwning zijn van het kind in wording. Het leven van alledag was een vage vlek, een beslagen raam dat ze zich niet geroepen voelde schoon te wegen.

‘*What’s going on?*’ zong Marvin Gaye, en niemand had een idee van wat er gaande was.

Maar op dat moment nam mijn broer me bij de hand, nam hij me beschermend op in zijn leven.

In mijn vroege jeugd had hij zich als een maan langs de rand van mijn bestaan bewogen, in zijn baan gehouden door de afwisseling tussen de aantrekkende en afstotende krachten van nieuwsgierigheid en desinteresse, en waarschijnlijk zou dat zo zijn gebleven als het Lot niet op een tragische, cruciale middag in botsing was gekomen met een Tiroolse bus.

Hij was vijf jaar ouder dan ik en had blonde krullen, wat in onze familie net zo vreemd was als de splinternieuwe auto die mijn vader nog eens zou kopen. Hij was anders dan andere jongens van zijn leeftijd, een exotisch wezen dat 's avonds stiekem de lippenstift van onze moeder opdeed en mijn gezicht voorzag van een patroon van kussen dat aan huiduitslag deed denken. Het was zijn manier om zich te verzetten tegen een behoudende wereld. De stille rebellie van een buitenstaander.

Ik groeide op tot een nieuwsgierig, slim kind, dat op haar vierde kon lezen en spellen, en gesprekken voerde die meestal zijn voorbehouden aan kinderen van acht. Niet dat ik zo voorlijk of geniaal was; het was doodgewoon te danken aan die oudere broer die verslingerd was aan de verzen van Noël Coward en de liedjes van Kander en Ebb. Hij bood een kleurrijk alternatief voor ons uitgestippelde leven. En elke dag weer als ik wachtte tot hij terugkwam uit school, werd mijn verlangen fysiek voelbaar. Zonder hem voelde ik me nooit compleet. Dat zou altijd zo blijven.

‘Houdt God van iedereen?’ vroeg ik mijn moeder terwijl ik mijn hand over een schaal met selderie uitstak naar het laatste theecakeje. Mijn vader keek op van zijn papieren. Hij keek altijd op als iemand het over God had, het was een reflex, alsof hij op het punt stond een klap te krijgen.

‘Natuurlijk doet hij dat,’ antwoordde mijn moeder, terwijl ze even stopte met haar strijkwerk.

‘Houdt God van moordenaars?’ ging ik door.

‘Ja,’ zei ze. Mijn vader keek naar haar en klakte luid met zijn tong.

‘Rovers?’ vroeg ik.

‘Ja.’

‘Poep?’ vroeg ik.

‘Poep is toch niet iets levends, schatje?’ zei ze ernstig.

‘Maar als dat nou wel zo was, zou God er dan van houden?’

‘Dat denk ik wel.’

Daar schoot ik niets mee op. Blijkbaar hield God van alles, behalve van mij. Ik peuterde het laatste boogje chocolade van mijn cakeje, waardoor de berg witte marshmallow en het hart van jam zichtbaar werden.

‘Is er iets aan de hand?’ vroeg mijn moeder.

‘Ik ga niet meer naar zondagsschool,’ zei ik.

‘Halleluja,’ zei mijn vader. ‘Daar ben ik blij om.’

‘Ik dacht dat je het leuk vond,’ zei mijn moeder.

‘Nu niet meer,’ zei ik. ‘Eigenlijk vond ik alleen het zingen leuk.’

‘Je kunt hier ook zingen,’ zei mijn vader, en hij keek weer om-

laag naar zijn papieren. ‘Iedereen kan hier zingen.’

‘Is daar een bepaalde reden voor?’ vroeg mijn moeder, die aanvoelde dat ik iets achterhield.

‘Neuh,’ zei ik.

‘Wil je ergens over praten?’ vroeg ze zachtjes en ze stak haar hand naar de mijne uit. (Ze was een boek over kinderpsychologie aan het lezen dat uit Amerika kwam. Daarin werden we aangemoedigd over onze gevoelens te praten. Waar we volkomen van dichtsloegen.)

‘Neuh,’ zei ik nog eens met een klein mondje.

Het was gewoon een misverstand geweest. Ik had alleen maar geopperd dat Jezus een vergissing was geweest, een niet-geplande zwangerschap.

‘Niet gepland? Het is me wat moois,’ krijste de dominee. ‘Waar haal je die blasfemische vuiligheid vandaan, goddeloos kind dat je bent?’

‘Weet ik niet,’ zei ik. ‘Het is maar een idee.’

‘In de hoek, jij,’ zei hij, en ik sjokte naar de stoel die naar de vochtige, verkruiamelende groene muur gekeerd stond.

Daar zat ik te denken aan de avond dat mijn ouders mijn kamer waren binnengeslopen en hadden gezegd: ‘We willen het ergens met je over hebben. Iets wat je broer de hele tijd tegen je zegt. Over dat je een vergissing bent.’

‘O, dat,’ zei ik.

‘Nou, dat was je dus niet,’ zei mijn moeder. ‘Je was gewoon niet gepland. We verwachtten je niet. Dat je ineens opdook, bedoel ik.’

‘Net als meneer Harris?’ zei ik (een man die altijd precies scheen te weten wanneer we aan tafel gingen).

‘Zoiets,’ zei mijn vader.

‘Net als Jezus?’

‘Precies,’ zei mijn moeder achteloos. ‘Net als Jezus. Het was net een wonder toen jij kwam, het allermooiste wonder dat er maar bestaat.’

Mijn vader stopte zijn papieren terug in zijn gehavende aktetas en kwam naast me zitten.

‘Je hoeft echt niet naar zondagsschool of naar de kerk om te zorgen dat God van je houdt,’ zei hij. ‘Of om te zorgen dat wie dan ook van je houdt, dat weet je toch wel, hè?’

‘Ja,’ zei ik, al geloofde ik hem niet.

‘Later zul je dat beter begrijpen,’ voegde hij eraan toe. Maar zo lang kon ik niet wachten. Ik had al besloten dat als deze God niet van me kon houden, ik duidelijk op zoek moest naar eentje die dat wel kon.

‘Wat wij nodig hebben is een oorlog,’ zei meneer Abraham Golan, mijn nieuwe buurman. ‘Mannen hebben oorlogen nodig.’

‘Mannen hebben hersenen nodig,’ zei zijn zus Esther met een knipoog naar mij, terwijl ze om zijn voeten heen stofzuigde en een veter opzoog, waardoor de ventilatorriem kapotging en de hele kamer naar verbrand rubber rook. Ik hield van de lucht van verbrand rubber. En ik vond meneer Golan aardig. Ik vond het leuk dat hij op zijn oude dag met een zus samenwoonde in plaats van met een echtgenote, en ik hoopte dat mijn broer diezelfde keuze zou maken als die tijd in de verre toekomst was gekomen.

Meneer Golan en zijn zus waren in september in onze straat komen wonen en tegen december hadden ze alle ramen van kaarsen voorzien, waarmee ze hun geloof uitdroegen in een vertoon van licht. Mijn broer en ik stonden in een weekend met zacht weer tegen de muur van ons huis geleund te kijken toen de blauwe verhuishwagen van Pickfords verscheen. We keken toe terwijl kratten en meubilair achteloos uit de wagen werden gesjouwd door mannen met een sigaret in hun mond en een krant in hun kontzak.

‘Volgens mij is er op die stoel iets doodgegaan,’ zei mijn broer toen er een meubel langskwam.

‘Hoe weet je dat?’ vroeg ik.

‘Dat weet ik gewoon,’ zei hij met een tikje tegen zijn neus, alsof hij een zesde zintuig had, terwijl de andere vijf al vaak behoorlijk onbetrouwbaar waren gebleken.

Een zwarte Zephyr werd slordig neergezet op het trottoir voor

de deur en er stapte een oude man uit. Zo'n oude man had ik nog nooit gezien. Hij had haar zo wit als een gans, en een crèmekleurig ribfluwelen jasje dat als een te losse huid om hem heen hing. Hij keek links en rechts de straat af voor hij op pad ging naar zijn voordeur. Toen hij ons passeerde, bleef hij even staan en zei: 'Goedemorgen.' Hij had een vreemd accent – Hongaars, hoorden we later.

'U bent oud,' zei ik. (Ik had 'hallo' willen zeggen.)

'Ik ben zo oud als de tijd,' zei hij lachend. 'Hoe heet jij?'

Dat vertelde ik hem, en toen stak hij zijn hand uit, die ik heel stevig vastpakte. Ik was vijf en hij tachtig. Het verschil in leeftijd tussen ons tweeën loste net zo makkelijk op als een aspirine in water.

Vliegenvlug verwisselde ik de regels die in onze straat golden voor zijn clandestiene wereld vol kaarsen en gebeden. Alles was een geheim, en ik koesterde die geheimen stuk voor stuk als breekbare eieren. Abraham vertelde dat je op zaterdag niets mocht doen behalve televisie kijken, en als hij van sjoel terugkwam, aten we exotische gerechten – dingen die ik nog nooit had geproefd – zoals matzes en gehakte lever en haring en gefilte-fisjballetjes, gerechten die 'herinneringen aan het oude land' opriepen, zei hij.

'Ach, Cricklewood,' zei hij dan, terwijl hij een traan wegpinkte uit zijn blauwe staarogen, en pas later op de avond kwam mijn vader dan op de rand van mijn bed zitten uitleggen dat Cricklewood noch aan Syrië, noch aan Jordanië grensde en al helemaal geen eigen leger had.

'Ik ben jood,' zei hij op een dag tegen me, 'maar in de allereerste plaats ben ik man,' en ik knikte, alsof ik wist wat dat betekende. En terwijl de weken verstreken, luisterde ik naar zijn gebeden, naar het sjema jisraël, en ik geloofde dat geen God het zou kunnen nalaten op zulke prachtige klanken te antwoorden, en vaak pakte hij zijn viool en liet hij de klanken de woorden overbrengen naar het hart van het goddelijke wezen.

‘Hoor je hoe hij weent?’ vroeg hij, terwijl de strijkstok over de snaren gleed.

‘Ja, ja,’ zei ik.

Ik zat vaak uren te luisteren naar de treurigste muziek die mensenoren maar konden verdragen, waarna ik thuis haast niet kon eten, en zelfs niet kon praten, terwijl ik steeds bleker werd. Dan kwam mijn moeder naast me op mijn bed zitten, legde ze haar koele hand op mijn voorhoofd en vroeg: ‘Wat is er toch? Voel je je niet lekker?’ Maar wat kon een kind zeggen dat net de pijn van een ander begon te begrijpen?

‘Misschien moest ze maar niet zoveel tijd bij die oude Abraham doorbrengen,’ hoorde ik mijn vader voor mijn deur zeggen. ‘Ze heeft vriendjes van haar eigen leeftijd nodig.’ Maar ik had geen vriendjes van mijn eigen leeftijd. En ik kon gewoon niet wegblijven.

‘Het eerste wat we moeten zien te vinden,’ zei Abraham, ‘is een reden om te leven,’ en hij keek naar de gekleurde pilletjes die op zijn handpalm rondrolden en slikte ze daarna snel weg. Hij begon te lachen.

‘Oké,’ zei ik, en ik begon ook te lachen, al zou de pijn in mijn buik jaren later door een psycholoog worden betiteld als zenuwen.

Daarna sloeg hij het boek open dat hij altijd bij zich had en zei: ‘Waarom zou je die moeite doen als je geen reden hebt? Het bestaan heeft een doel nodig, om de pijn die het leven brengt waardig te kunnen dragen, om ons een reden te geven vol te houden. Die betekenis moet via ons hart, en niet via ons hoofd binnenkomen. We moeten de betekenis van ons lijden begrijpen.’

Ik keek naar zijn oude handen, die net zo droog waren als de bladzijden die hij omsloeg. Hij keek niet naar mij, maar naar het plafond, alsof zijn idealen al op weg waren naar de hemel. Ik wist niets te zeggen en voelde me geroepen mijn mond te houden,

omdat ik gevangenzat in gedachten die moeilijk te begrijpen waren. Alleen begon mijn been ineens te jeuken; een klein randje psoriasis dat zijn toevlucht had gezocht onder mijn sok werd warm en dik, en ik moest er heel nodig aan krabben, eerst langzaam, maar daarna met zo'n heftigheid dat alle magie uit de kamer werd verdreven.

Meneer Golan wierp me een verwarde blik toe.

'Waar was ik gebleven?' vroeg hij.

Heel even aarzelde ik.

'Lijden,' zei ik zacht.

'Snap je?' zei ik later die avond, terwijl de gasten van mijn ouders zwijgend rond de fondueset bijeengekropen zaten. Er viel een stilte in de kamer; alleen het zachte gepruttel van het gruyère-ementalermengsel en het bijbehorende vieze luchtje bleven hangen.

'Hij die een waaróm heeft om voor te leven, kan vrijwel elk hóé verdragen,' zei ik plechtig. 'Dat is van Nietzsche,' voegde ik er nadrukkelijk aan toe.

'Jij hoort in bed in plaats van je druk te maken over de dood,' zei meneer Harris van nummer 37. Sinds zijn vrouw hem het jaar ervoor had verlaten, na haar korte affaire met (fluisterfluister) 'een andere vrouw', was hij in een slecht humeur.

'Ik wil graag joods zijn,' verkondigde ik, terwijl meneer Harris een groot stuk brood in de borrelende kaas doopte.

'Daar hebben we het morgenochtend wel over,' zei mijn vader, terwijl hij de wijnglazen bijschonk.

Mijn moeder ging naast me op bed liggen, en haar parfum daalde op mijn gezicht neer als een ademtocht. Haar woorden roken naar Dubonnet en citroenlimonade.

'Jij hebt gezegd dat ik later alles kan worden wat ik wil,' zei ik.

Ze begon te glimlachen en zei: 'En dat is ook zo. Maar het is niet eenvoudig om joods te worden.'

‘Weet ik,’ zei ik mistroostig. ‘Dan moet ik een nummer hebben.’

Ineens glimlachte ze niet meer.

Het was een prachtige lentedag geweest toen ik hem ernaar vroeg. Het was me natuurlijk wel al eerder opgevallen, want zo zijn kinderen. We waren in de tuin, hij rolde zijn hemdsmouwen op en daar was het.

‘Wat is dat?’ vroeg ik, naar het nummer wijzend dat op de dunne, doorschijnende huid van zijn onderarm stond.

‘Ooit was dat mijn identiteit,’ zei hij. ‘Tijdens de oorlog. In het kamp.’

‘Wat voor kamp?’ vroeg ik.

‘Een soort gevangenis,’ zei hij.

‘Had u iets verkeerd gedaan?’

‘Nee, nee,’ zei hij.

‘Waarom zat u daar dan?’ vroeg ik.

‘Aha,’ zei hij, en hij stak zijn wijsvinger voor zich omhoog. ‘De grote vraag. Waarom zaten we daar? Zeg dat wel: waarom zaten we daar?’

Ik keek hem aan, in afwachting van een antwoord, maar dat gaf hij niet. Daarna keek ik weer naar het nummer: zes cijfers die scherp en donker afstaken, alsof ze gisteren waren geschreven.

‘Van zo’n soort plek komt maar één verhaal,’ zei Abraham zacht. ‘Vol gruwelen en lijden. Dat is niet geschikt voor jonge oren.’

‘Maar ik wil het graag weten,’ zei ik. ‘Ik wil graag dingen weten over gruwelen. En lijden.’

Meneer Golan deed zijn ogen dicht en legde zijn hand op de cijfers op zijn arm, alsof het de code was van een kluis die hij zelden opende.

‘Dan zal ik het je vertellen,’ zei hij. ‘Kom maar dichtbij. Ga hier zitten.’

Mijn ouders waren in de tuin bezig een vogelhuisje te bevestigen aan een stevige, lage tak van de appelboom. Ik luisterde naar hun gelach, de gegilde bevelen, naar het ‘hoger’, ‘nee, lager’ als ze het weer niet eens konden worden. Normaal gesproken zou ik samen met hen buiten zijn geweest. Ooit was het een klusje dat ik spannend vond, zeker met dat mooie weer. Maar ik was de laatste weken stiller geworden, in de greep van een introversie die me met mijn neus in de boeken dreef. Ik lag op de bank te lezen, toen mijn broer de deur opende en onhandig tegen de deurpost leunde. Hij zag er zorgelijk uit; dat kon ik altijd merken, want zijn zwijgen was flinterdun en snakte ernaar opgeheven te worden door geluid.

‘Wat nou?’ vroeg ik, en ik liet mijn boek zakken.

‘Niets,’ zei hij.

Ik pakte mijn boek weer op en meteen zei hij: ‘Ze gaan mijn pik eraf snijden, weet je. Of in elk geval een stuk. Dat heet be-snijdenis. Daarom ben ik gisteren naar het ziekenhuis geweest.’

‘Welk stuk?’ vroeg ik.

‘Het bovenste topje,’ zei hij.

‘Doet dat pijn?’

‘Vast wel.’

‘Waarom doen ze dat dan?’

‘De huid zit te strak.’

‘O,’ zei ik, en ik keek er blijkbaar nogal verward bij.

‘Moet je horen,’ zei hij, iets toeschietelijker. ‘Weet je wel, die blauwe coltrui van je? Die te klein is?’

‘Ja.’

‘Weet je nog dat je probeerde je hoofd erdoor te steken en dat dat niet lukte en dat je hoofd toen vastzat?’

‘Ja.’

‘Nou, je hoofd is net mijn pik. Ze moeten de huid – de col, zeg maar – wegsnijden, zodat de top vrij is.’

‘En jij een trui met een ronde hals hebt?’ zei ik, en ik klonk al een stuk helderder.

‘Zoiets,’ zei hij.

Dagenlang hobbelde hij vloekend rond, friemelend aan de voorkant van zijn broek, net als de gestoorde man die in het park woonde – de man van wie we te horen kregen dat we nooit bij hem in de buurt mochten komen, wat we toch altijd deden. Hij deinsde terug voor mijn vragen, en voor mijn verzoek om een kijkje, maar op een avond een dag of tien later, toen de zwelling was afgenomen en we in mijn slaapkamer aan het spelen waren, vroeg ik hoe het er nu mee stond.

‘Ben je er tevreden mee?’ vroeg ik, terwijl ik de rest van mijn cakeje soldaat maakte.

‘Volgens mij wel,’ zei hij, met een poging een glimlach te onderdrukken. ‘Nu zie ik er net zo uit als Howard. Ik heb een joodse piemel.’

‘Net als de piemel van meneer Golan,’ zei ik, terwijl ik me achterover liet zakken op mijn kussen, zonder de stilte op te merken die ineens over de kamer was neergedaald.

‘Hoe weet jij dat?’

Een bleke glans trok over zijn gezicht. Ik hoorde hem slikken. Ik ging overeind zitten. Stilte. Het vage geluid van een blaffende hond buiten.

Stilte.

‘Hoe weet jij dat?’ vroeg hij nog eens. ‘Vertel op.’

Mijn hoofd bonsde. Ik begon te beven.

‘Je mag het aan niemand vertellen,’ zei ik.